

Mi van a felszín alatt? Vörös István:
Švejk gyóntatója
Jelenkor Kiadó, Pécs,
2007.

„Kafka műveinek továbbírása, átírása, ha tetszik dekonstruálása (...) is tovább folytatódik, és fokozódik egészen az elviselhetetlenség határáig” – olvassuk Vörös István prózakötetének fűlszövegén a szerzővel készült interjúrészt. Különös dolog így ajánlani egy könyvet az olvasónak, még akkor is, ha sietve hozzátesszi: „Persze remélem, olvasói szemszögből ez az elviselhetetlenség egyáltalán nem tapasztalható, vagy inkább a nevetés, a fájdalmas szórakozás eszközzé válik”. Hogy a „fájdalmas szórakozásnál” kezdjem: én ebben nem hiszek; nem, amennyiben az irodalomra próbáljuk alkalmazni e jelzős szerkezetet. Nem azért, mintha nem lennék tisztában a humor, a groteszk, a komikum létező (a szerzőnek is nyilvánvalóan kedves) kategóriáival, csupán úgy gondolom, a szórakozás fogalma rövid életű szappanbuborékokat tartogat, melyek létezéséről szét-pukkanásuk után rögtön megfeledkezünk. (Ez azonban semmiképp sem nevezhető „fájdalmas” élménynek.) Arról sem vagyok igazán meggyőződve, hogy az olvasás és szórakozás mindenáron – ahogy ezt ma, a nemolvasó világban megpróbálják elhíttetni velünk – összetartozó fogalmak.

Értem: a szerző szórakoztatni akar, egy olyan szürreális világot nyitva meg előttünk, ahol Švejk gyóntatója Gregor Samsa, ahol Szindbád 2003-ban rója Budapest utcáit, ahol Leopold Mozarttól egy angyal próbálja megvenni fia lelkét. A szórakozás mögött felsejlő fájdalmat pedig a tömondatokban kifejtett („A legtöbb ember nem a tárgyi világban, hanem a tárgyakra rakódó illúziók között mozog. Azokat látja. A látás maga a hazugság. Feltételezése annak, hogy a világ valamilyen. Pedig semmilyen.”) vagy a válasz nélkül hagyott kérdésekkel megoldott („A dolgoknak van egy másik oldaluk is, az embereknek egy másik énjük, az ének egy másik teste, a testnek egy másik alakja, az alaknak egy másik formája, a formának formátlansága? Minden saját maga hiánya?”) filozófálgatásban kívánja érzékelhetővé tenni. Kérdés, a szerző teremtette káosz és a Hašek–Krúdy–Kafka hármasság műveinek egybegyúrása elég-e arra, hogy az olvasó átlásson a zürzavaron, és a sok rejtély között találjon a maga számára dekódolható üzenetet.

Aki túljut az első néhány novellán – s nem akarja mindenáron értelmezni, hogy is lehet valakinek a foga „dohányástól karikás”, vagy mit jelent, ha az élet olyasva-

lami, melyben „valaki úgy esz minket, mint egy krémest”, ahol a huszonöt perc negyed órának tűnik, a kérdés mégis az, vajon „mi lassította meg az időt, mint a behúzott kézifék az autót”, s nem az, mi gyorsíthatta esetleg fel –, az a Mozart-történetnél már kissé megnyugodhat. Itt a szerző végre igazán mesélni akar, a szürreális elemek végre kézre állnak, a gondolatmenet világos. Az átváltozásban rejlő meghökkentés, ahogy az első pillantásra talán hétköznapiak hitt lány fülbevalós, piécings angyal alakul, s a kis Mozart lelkét akarja megvenni, már nem öncélú jelenetsor, hanem olyan írói eszköz, melynek segítségével az olvasó bebocsáttatik abba a szférába, ahol a szürreálist valósként élheti meg, annak befogodójává válhat. S a történet végén feldereng valami az eleve elrendelés mítoszából, ez pedig már nem „szórakoztatás” (még ha a szerző olyannyira kívánná is), hanem élet és halál humor mögé rejtett minden fájdalma.

Hasonlóképp a kötet utolsó, *Magázás művészete* címet viselő történetében, ahol Hašek Švejkje és Kafka Gregor Samsája mint gyónni kívánó és gyóntató találkoznak, s inentől kezdve történetük szövevényes szállakon keresztül egybeforr. Átváltozások, furcsaságok egyre hitelesebbnek, már-már magától értetődőnek tünnek. A forma, a tartalom a szerző kezére játszik. Bekérülünk a karkai látomások közé, de Vörös István párlatán át nézzük őket. Ahhoz azonban, hogy a szerző saját világába is betekintést nyerjünk, meg kell próbálnunk felásni egy darabon a talajt, hogy meglássuk az alsóbb rétegeket, s azt, vajon e takaróbuok lehántásával milyen mélységekig juthatunk el. Mit takar tehát a felszín, a kedves írótól kölcsönzött jelmez, s vajon mi vagy inkább ki van alatta?

Nem könnyű feladat ez az olvasónak, hiszen az eljárás leginkább a régészek technikájához hasonlít. Amikor előkerülni látszik valami a földből, s az ásó már túl durva eszköznek bizonyul, finomabb módszerekhez kell fordulni, óvatosan kifejtetni a talált tárgyat rátapadt burkából. Mi addig óvta, konzerválta, most megfosztjuk tőle, s ki tudja, nem porlad-e szét nyomban kezünk között? S ha mi csak amolyan „amatőr régészek” lennénk, vajon felismerjük-e a lelet értékét, vagy aranynak látjuk a sárgarezet, esetleg épp fordítva, kukába hajítjuk az értékes zsákmányt? Mert épp ez itt a kérdés. (Abból a fajtából való, amit a szerző is gyakran feltesz írásaiban: megválaszolatlan.) Van-e a gondosan takart felszín alatt valami, s ha igen, érdekes-e múzeumok üvegvitrinében őrizni, vagy jobb, ha szépen visszaássuk, s maradunk az egyenletes felszín megbontatlan simaságánál?

Rózsássy Barbara